

LOKÁLNÍ IDENTITA OBYVATEL ČESKÉHO VENKOVA

FEELING OF BELONGING OF CZECH RURAL INHABITANTS

Irena Herová, Lucie Kocmánková

Anotace:

Globalizace a velké přesuny lidí z jedné země do druhé, ale také přesuny obyvatel mezi městem a vesnicí, přetváří emocionální a morální cítění a vazby k místům a společenským skupinám. V nových historických souvislostech se mění individuální i společenská identita obyvatel v post – komunistických zemích.

V České republice byli obyvatelé venkova chápáni jako ti, kdo se ztotožňují s místem svého bydliště, jsou na něj hrdí a rádi ctí tradice. Deformované preferování kolektivní identity vedlo po roce 1989 v ČR k odklonu veřejnosti od ní a ke zdůrazňování identity individuální. Změna politických podmínek v naší republice a v celé okolní Evropě postavila před obyvatele českého venkova nelehký úkol. Museli se vypořádat s nově se objevenými vztahy, vazbami a možnostmi.

Článek zahrnuje prezentaci části výzkumu provedeného v českých vesnicích v roce 2003 SOLA při KHV ČZU v Praze.

Klíčová slova:

globalizace, individuální identita, sociální identita, venkov

Abstract:

Globalization and mass movement of people between countries but also movements between cities and villages have changed emotional and moral feelings toward places and societies.

The relation between individual and social identity of people in post-communist countries have shifted in the new historical consequences.

In the Czech Republic, rural inhabitants have always been regarded as people proud of their settlement, who identify with their municipality and revere traditions. As a result of this misshaped preferring of collective identity, after 1989, the people turned away from it and started to emphasize individual identity. The change of political conditions in our republic and in whole surrounding Europe presented difficult problem to rural inhabitants. They have to cope with newly appeared relations, commitments and opportunities.

The contribution contains presentation of part of research carried out in Czech villages in 2003 by Sociological laboratory at Department of Humanities at Czech University of Agriculture in Prague, showing how relationships and commitments have changed after 1989 in different types of rural area.

Keywords:

globalization, individual identity, social identity, rural area

ÚVOD

Identita je výrazem přirozené lidské potřeby příslušet k vyššímu celku. Různé typy identit vycházejí z příslušnosti k určitému území, příp. politickému celku (stát, vlast, region, obec), k určité etnické (jazykové) skupině, k určité ideologii (politické, náboženské), ke kultuře, k sociální a hospodářské instituci, k právnímu rámci nebo k určité skupině sociální (šlechta), stavovské nebo profesní (vojáci). Tyto různé typy jsou historicky proměnné, mohou existovat samostatně, paralelně vedle sebe, v určitém hierarchickém pořadí nebo se vzájemně

vyklučovat.¹

Pro rozvoj jednotlivých obcí je důležitý pocit obyvatel identifikace se svým bydlištěm nebo alespoň s místem dočasného pobytu (chataři, chalupáři) nebo rodištěm. Existence těsné vazby člověka k místu ať už trvalého nebo dočasného pobytu je prvním předpokladem lidské snahy o zachování pozitivního stavu nebo snahy o zlepšení.

Tradiční chápání identity obyvatel venkova považovalo za samozřejmé, že lidé na venkově mají pevný vztah ke svému bydlišti, zejména u zemědělců se toto pouto předpokládalo. V éře socialistického vlastnictví byly pevné vazby k majetku přerušeny a lokální identita venkovského obyvatelstva se připisovala spíše emocionálnímu citění. Komunistické vlády jednaly v rámci hesla sbližování městského a venkovského života, zemědělská družstva a státní statky se organizací přibližovaly továrnám, v mnoha vesnicích byla vybourána část staré zástavby a byly postaveny normované „bytovky“. S takovými vesnicemi, na jejichž dění a rozvoj měli jejich obyvatelé jen minimální vliv, se bylo těžko identifikovat.

Po roce 1989 se změnou společenských a ekonomických poměrů byla nastolena potřeba nových zdrojů rozvoje venkova. Lidský potenciál je jedním z důležitých zdrojů, avšak za předpokladu správné iniciativy a motivace. V moderní společnosti se uvolňují tradiční vzory zejména proto, že vztahy jsou komplikovanější a vzory už neposkytují tak jednoduchý návod k jednání.

Aby obyvatelé venkova mohli být spokojeni se svým místem bydliště, musí mít možnost uspokojovat zde alespoň základní potřeby. Zejména pro starší obyvatele je nezbytná možnost nakoupit alespoň základní předměty denní spotřeby v obci, kde bydlí.

CÍL A METODA

Do jaké míry venkovští obyvatelé realizují své potřeby v rámci svého bydliště bylo předmětem části otázek ve výzkumu, který proběhl na začátku roku 2003 v 223 venkovských obcích (počet obyvatel do 2000) v celé ČR. Standardizované rozhovory byly provedeny s 1634 respondenty, jejichž věk byl omezen od 25 do 65 let, neboť celkovým záměrem výzkumu bylo zkoumat venkovskou populaci v produktivním věku.

VÝSLEDKY VÝZKUMU

Místo realizace nákupů

Většina venkovských obyvatel, kteří se účastnili výzkumu vlastní alespoň jeden automobil (77 %). Stejně procento respondentů také vypovědělo, že nákupy mimo obec realizují autem. Jako příklad použití jiného dopravního prostředku se vyskytl mezi odpověďmi autobus (10 %) a pak pouze v nevýznamných případech se vyskytlo použití vlaku, kola či motorky k nákupům mimo místo bydliště.

Lidé v téměř 43 % kombinují místo nákupů potravin dle příležitosti, pouze 16,77 % dotázaných nakupuje potraviny výhradně v místě bydliště. Obyvatelé, kteří bydlí v obcích v okolí velkých měst – v suburbánní zóně - nejčastěji nakupují potraviny dle příležitosti (47 %). V místě svého bydliště nakupují potraviny nejčastěji (31,5 %) respondenti z moravsko – slovenského pomezí, což by mohlo svědčit o dobré vybavenosti obcí v oblasti zásobování. V menším městě nakupují potraviny nejčastěji (28 %) dotazovaní z oblasti Jižních Sudet. Ve větším městě nakupují potraviny nejčastěji (7,6 %) obyvatelé typicky zemědělských oblastí (Polabí, Pomoraví) ve srovnání s ostatními typy venkova.

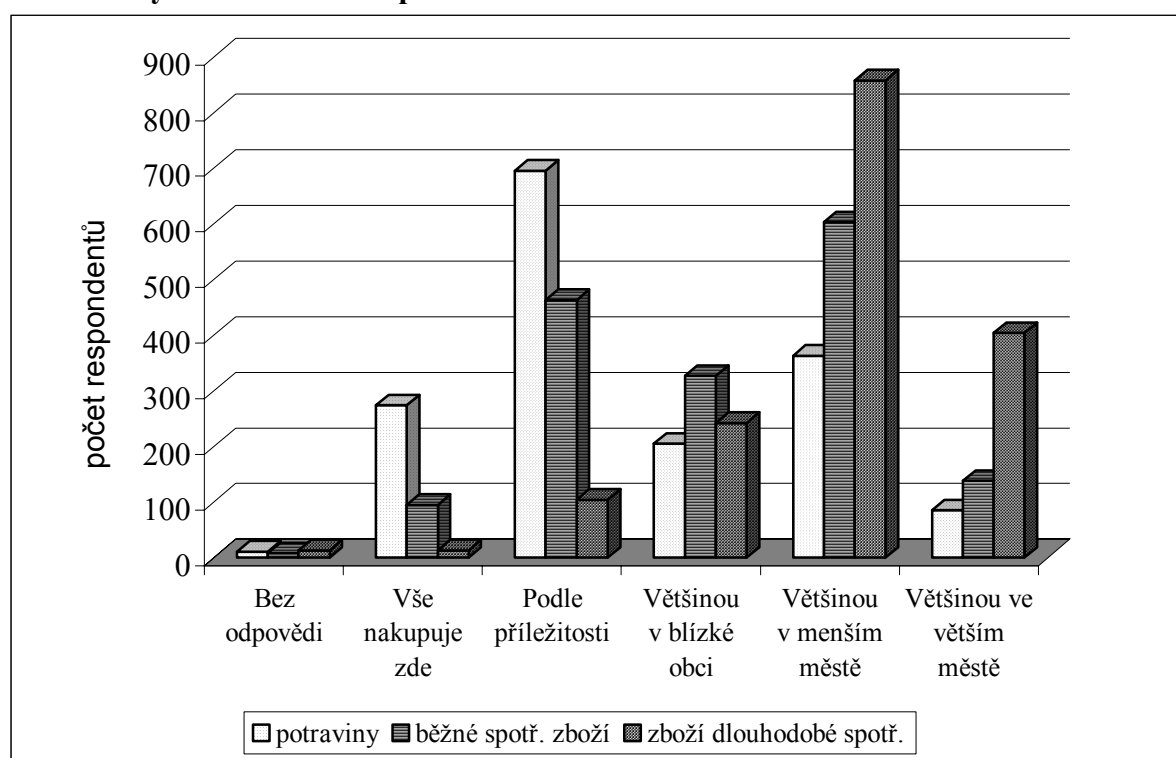
Běžné spotřební zboží nakupují venkovští obyvatelé nejčastěji v menším městě (37 %). Výhradně ve své obci pořizují tyto předměty nejčastěji lidé z venkovských oblastí vnitřní periferie (8 %). Podle příležitosti volí místo nákupů spotřebního zboží 46 % obyvatel moravsko – slovenského pomezí. Běžné spotřební zboží v blízké obci nakupuje okolo 20 % respondentů ze všech typů venkovských oblastí, kromě obyvatel typicky zemědělských oblastí - Polabí a Pomoraví (16 %), kteří ale procentuálně nejčastěji (12 %) pořizují toto zboží

¹ Národní kultura a identita. Vize, 2001

většinou ve větším městě. Výběr místa nakupování souvisí s množstvím výskytu větších měst v té které oblasti republiky a s úrovní zásobování menších měst běžnými spotřebními předměty.

Předměty dlouhodobé spotřeby respondenti nejčastěji nakupují ve větším městě (53 %). Z těch, kteří tyto věci nakupují ve své obci, jsou procentuálně nejpočetněji zastoupeni (9 %) obyvatelé z obcí v okolí velkých měst (v suburbánní zóně). Podobně jako běžné spotřební předměty i předměty dlouhodobé spotřeby nejčastěji nakupují dle příležitosti respondenti z moravsko – slovenského pomezí (12,4 %). Ti také nejčastěji ze všech ostatních typů venkova pořizují předměty dlouhodobé spotřeby většinou v blízké obci (26 %). Obyvatelé vnitřní periferie v 60 % jezdí za nákupy hodnotnějších předmětů do domácnosti do menších měst, což je nejvíce z ostatních typů venkova. Ve větších městech tyto předměty pořizují nejčastěji obyvatelé typicky zemědělských oblastí. Následující graf zobrazuje rozdíly ve strategii volby místa nákupů potravin, běžných a dlouhodobých spotřebních předmětů.

Graf : Obvyklá lokalita nákupů

Zdroj: vlastní výpočty

Pro většinu respondentů zřejmě není problém nakupovat mimo jejich místo bydliště. Musíme však mít na paměti, že z výzkumu byli vyloučeni obyvatelé venkova v důchodovém věku, a to údaje o počtu vlastněných automobilů na obyvatele určitě ovlivňuje. Pro obyvatele venkova v produktivním věku je vlastnictví automobilu běžný standard. V některých lokalitách je vlastnictví automobilu nutností, protože veřejná hromadná doprava byla zredukována na minimum.

Příbuzenská výpomoc

Venkovské obyvatelstvo bývalo charakterizováno semknutostí širokých rodin a více generací. I v současnosti je časté, že dospělí děti žijí na vesnici v blízkosti rodičů, když ne přímo v jedné obci, tak alespoň v sousední vesnici. Jak této blízkosti využívají formou vzájemné výpomoci může pomoci k jejich spokojenosti s místem bydliště.

Podle výpovědí respondentů nejčastěji si příbuzní na venkově vzájemně vypomáhají při stavbě a opravě domu. Také naturální výměna mezi příbuznými na venkově stále probíhá (více než 60 %, jestliže sečteme odpovědi Ano, občas a Ano, pravidelně). Shodné je

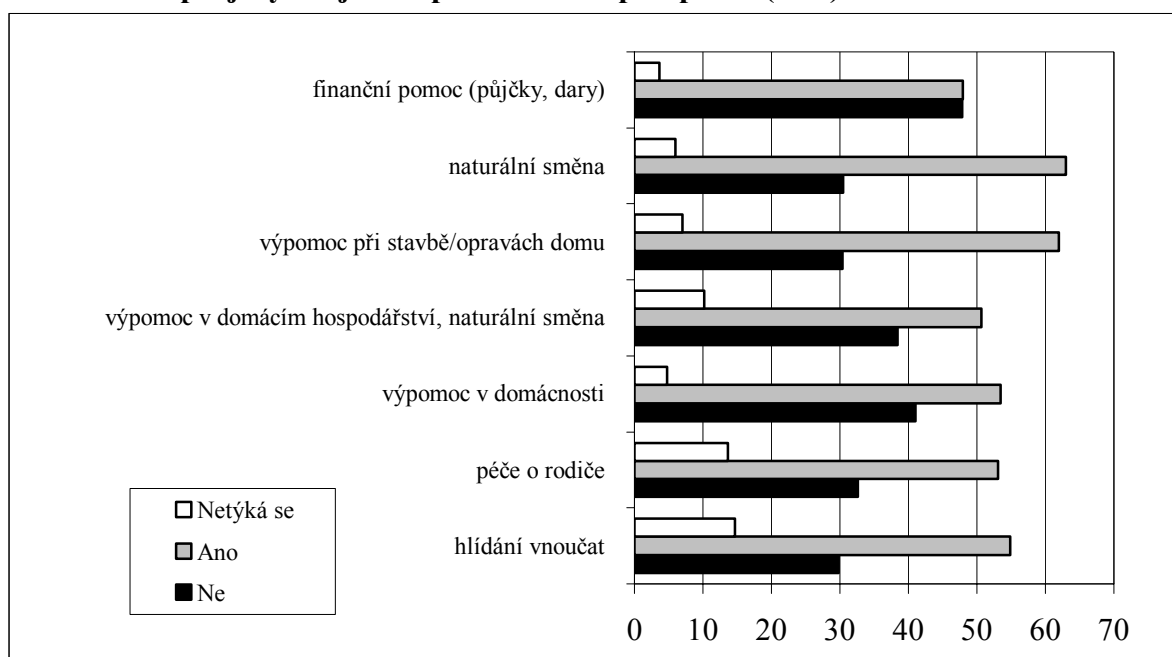
procentuální vyjádření těch, kteří si vypomáhají v domácím hospodářství, při sezónních pracích nebo v domácnosti (přes 60 % kladných odpovědí). Z toho je patrné, že tyto rodiny bývají v každodenním kontaktu a že vzájemná výpomoc nebyla nahrazena placenými službami.

Poměr těch, kteří si poskytují finanční pomoc ve formě půjček nebo darů a neposkytují, je téměř vyrovnaný (48 %).

Pravidelně se stará o rodiče nebo prarodiče 32 % respondentů ve věkové kategorii 45 – 54 let. Také ostatní formy příbuzenské výpomoci potvrdili nejvýrazněji respondenti věkové kategorie středního věku.

Následující graf znázorňuje poměr mezi kladnými a zápornými odpověďmi respondentů o jednotlivých typech výpomoci. Pro přehlednost byly sloučeny odpovědi „Ano, pravidelně“ a „Ano, občas“.

Graf : Běžné projevy vzájemné příbuzenské spolupráce (v %)

Zdroj: vlastní výpočty

Jestliže zkoumáme příbuzenskou výpomoc v jednotlivých venkovských oblastech z hlediska typologie venkova, musíme konstatovat, že v typicky zemědělských oblastech si příbuzní navzájem vypomáhají častěji než obyvatelé ostatních oblastí hlídáním dětí, péčí o rodiče, výpomocí v domácnosti, popřípadě naturální směnou. Obyvatelé Jižních Sudet vynikají v soudržnosti se svými příbuznými ve výpomoci v domácím hospodářství a při sezónních pracích, výpomoci při stavbě domu a finančními půjčkami a dary. Tyto dvě venkovské oblasti obývají respondenti, kteří ve všech sledovaných kategoriích nejčastěji vypovídali o pomoci mezi příbuznými.

Tabulka Běžné projevy vzájemné příbuzenské spolupráce (kladné odpovědi v %)

Typ venkova	Hlídaní dětí, vnoučat	Péče rodiče, prarodiče	Výpomoc v domácnosti, při úklidu	Výpomoc v domácím hospodářství, při sezónních pracích	Výpomoc při stavbě /opravách domu	Naturální směna	Finanční pomoc (půjčky, dary)
suburbánní	44,86	47,64	51,87	44,13	60,28	56,54	49,53
zemědělský	64,79	60,39	61,03	58,58	67,89	76,53	52,68
severní Sudety	56,63	51,20	49,24	43,37	53,61	56,63	42,30
jižní Sudety	58,77	58,77	52,63	62,28	68,14	73,68	55,26
vnitřní periferie	52,65	53,03	50,92	48,41	64,91	59,89	47,23
mor.-slov. pomezí	46,59	45,76	55,37	54,80	59,32	54,80	44,63
celkem	55,27	53,42	53,85	51,05	62,35	63,38	48,18

Zdroj: vlastní výpočty

V bohatých tradičně zemědělských oblastech se může ochota pomoci zdůvodnit tradičním a stabilním osídlením, příbuzenské vazby jsou zde zavedené a pevné. V jihozápadní části republiky drsnější horské podmínky zase vyžadují, aby si lidé pomáhali při zemědělských pracích a údržbě domu.

ZÁVĚR

Václav Černohradský, filozof se skvělým renomé, kdesi napsal, že patriotismus je hrozná věc, a že vůbec nejhorší je patriotismus lokální, protože cloní výhled, takže dělá z člověka burana, co nevidí dál, než jen kolem své hroudy. Jsem lokálním patriotem par excellence, tedy buranem. Začalo to už v dětství. Matka mně vštěpovala: "Slušný člověk má pořád myslet na svůj domov, ale ne pouze na dům, ve kterém bydlí, nýbrž na celé město, má mít zájem, aby stále rozkvétalo a kvetlo, aby bylo co nejpěknější, aby se doma dobře žilo. Když tak budou myslet všichni, bude to znát, protože nejvíc se udělá společně".²

Literatura:

Echaudemaison, C. – D.: Slovník ekonomie a sociálních věd, E.W.A. Edition, Praha 1995

<http://datafakta.soc.cas/200009>

Červenka, J.: Životní úroveň z perspektivy veřejného mínění, 4/2002,

http://czechopinion.soc.cas.cz/web_cz/2002_4/c03.html

Šindlářová J. : Identita a tradice, in: sborník KHV, ČZU Praha (dosud nepublikováno)

Herová, I.: Životní styl venkovských obyvatel, in: Český venkov 2003- Situace před vstupem do EU, ČZU Praha

Kontaktní adresa autora:

Ing. Irena Herová, Ing. Lucie Kocmánková

Sociological Laboratory, Katedra humanitních věd-Sociologická laboratoř

Česká zemědělská univerzita v Praze

Mail: herova@pef.czu.cz, kocmankova@pef.czu.cz

Tel: +420 224 383 438, Fax: +420 224 382 347

²Dočekal, J.: Lokální patriotismus, buranství a skanzen chudoby, In Obrys kmen, týdeník pro literaturu, 29/2002, 19. července